

ds. Joep Dubbink

Schriftlezingen: Psalm 126 – Marcus 12:18-27

Gemeente van onze Heer, lieve mensen,

We zijn hier vandaag bij elkaar om te gedenken, met vele gasten in ons midden: mensen speciaal gekomen voor één van die drieëntwintig namen die straks genoemd zullen worden. Het maakt wel verschil, in welke situatie je gedenkt: of dat een levenspartner is, die je nog veel langer had willen houden en die je dagelijks mist, of een ouder of grootouder die een hoge leeftijd bereikte, die sterft 'oud en van dagen verzadigd' zoals dat heet in de tale Kanaäns. Ook die laatste mis je, maar anders, daar kun je makkelijker vrede mee hebben.

Gemis, herinneringen, emoties: verdriet, dankbaarheid, een gevoel van leegte, woede misschien, dat heeft heeft allemaal z'n goed recht en mag z'n plek krijgen. Dat gebeurde gisteren, en dat proberen we vanmorgen ook.

Speelt dan ook de vraag: 'en nu'? Waar is mijn geliefde nu, is er een vorm van hiernamaals, mag ik terugvallen op wat ik misschien als kind leerde, over een hemel; of kan dat met goed fatsoen niet meer, tegenwoordig, is dat ouderwets en achterhaald? En hoe belangrijk is het eigenlijk? Ik kom onder de mensen die ik spreek *alles* tegen: bij sommigen het rotsvast vertrouwen op een vervolg, een hemel, tot aan een weerzien van geliefden, bij anderen helemaal niets: over, klaar, uit. En een grote groep ertussenin, die het niet zo weet en daar ook niet al te erg mee zit: 'Ik laat mij verrassen' hoorde ik alweer jaren terug van iemand, die gelukkig nog steeds op die verrassing wacht.

Welke groep moet ik waarvan overtuigen? En is het eigenlijk wel een belangrijk thema? Ik ben zelf opgegroeid en theologisch opgeleid in de activistische jaren '70 en '80, en dat nooit helemaal kwijtgeraakt. Toen hadden we het liever over het *hiernumaals*, over wat ons hier en nu te doen staat. Dat 'gedoe' over de ziel en de eeuwigheid, daar hadden we niet zoveel mee op. En eerlijk gezegd, wie dat zegt heeft theologisch wel een punt. Anders de meeste mensen denken gaat het in de bijbel maar weinig over het leven na dit leven. Zeker het Oude Testament, toch de bijbel van Jezus, is daar heel terughoudend over. De psalm zegt het al:

'Niet de doden loven de HEER,
niet wie zijn afgedaald in de stilte,
wij zijn het, *wij* zegenen de HEER,
van nu tot in eeuwigheid. (Psalm 115: 17-18)

En een denker als Prediker, nuchter, soms een beetje cynisch, doet schamper over wie denkt dat het met een mens anders zal gaan dan met een dier, als hij sterft (Prediker 3:19-21).

Dat begon al iets te veranderen in de tijd van de Makkabeeën, dat is zo'n kleine twee eeuwen vóór Jezus. Een bevrijdingsstrijd van Joden tegen een gewelddadige bezetter. De verhalen daarover (niet in onze bijbel, wél in de Rooms-Katholieke) liegen er niet om. Mensen worden om hun geloof vervolgd en soms gruwelijk doodgemarteld als ze dat niet afzweren. Dat geeft gelovigen te denken: kan het zijn

dat God zulke mensen uitsluit van zijn goede toekomst? Men verwachtte namelijk wel sterk een omkeer, een nieuwe wereld! Is dat dan alleen voor wie overleven, en is het voor de gestorvenen, de martelaren, een kwestie van ‘jammer dan, pech gehad’? Dat kon niet waar zijn.

Diezelfde vraag gold voor de christelijke gemeente. In de begintijd waren de volgelingen van Jezus ervan overtuigd dat het einde van alle dingen heel snel zou komen, dat Gods goede toekomst *in no time* zou aanbreken. En dat riep een vraag op, toen er mensen uit hun midden stierven: horen zij er dan niet bij? Doen zij niet mee aan die toekomst? Daarover maakte men zich zorgen. Velen geloofden op grond van teksten uit de bijbel die over een opstanding spreken, dat er iets te hopen viel, een toekomst voorbij de dood. Maar niet iedereen dacht zo.

Jezus wordt geprovoceerd door een groep die de Sadduceeën heten, mensen van wie we twee dingen weten: ze beschouwden alleen de eerste vijf boeken van de bijbel, de wet, de boeken van Mozes, als Heilige Schrift. En ze geloven niet in de opstanding. Dat betekent dat visioenen van de profeten, zoals van Ezechiël, over die grote toekomst van doden en levenden, niet aan hen besteed waren.

Nu hebben ze bedacht, dat ze Jezus klem willen zetten met een gedachtenexperiment. Je ziet ze glimmend van trots aankomen: *nou* hebben we toch wat bedacht, we zullen weleens even laten zien dat opstanding helemaal niet kan. Luister, hierop heb je geen antwoord.

En dan komt dat verhaal van die vrouw die zeven mannen heeft gehad. Het was traditie dat een vrouw, die vroeg haar man verloor terwijl er geen kinderen waren, kon hertrouwen met een broer van de overledene. Dat was vrijwillig, maar een morele plicht. Het diende vermoedelijk twee doelen: de overleden man kon zo alsnog nageslacht krijgen, want het eerste kind dat zijn broer zou verwekken, werd op zijn naam gezet; en het was mogelijk een sociale voorziening voor de weduwe, in een tijd waarin alleenstaande vrouwen het moeilijk hadden.

Nu kun je bedenken, dat die tweede man ook sterft, en dat er dan nog een broer is. Dat *komt* een keer voor, ergens in het boek Genesis (38:6-11). Maar deze provocateurs gaan helemaal over de top, en bedenken een situatie met *zeven* broers. Allemaal trouwen ze met haar, stuk voor stuk gaan ze dood, en uiteindelijk de vrouw ook, en dan, *tada!*, dat kan natuurlijk niet: ‘Van wie zal ze dan de vrouw zijn?!’ Met andere woorden, bewijs uit het ongerijmde: die hele opstanding is een onmogelijkheid.

Ik vermoed dat Jezus een diepe zucht heeft geslaakt bij dit verhaal. Hij reageert in elk geval geïrriteerd, en zijn tegenstanders serveert hij af. Eerst laat hij zien dat ze veel te makkelijk en te menselijk denken over die opstanding: hun verhaal zou kloppen als het daar net zo zou zijn als in dit leven, alsof het niet iets van een andere orde zou moeten zijn. ‘Jullie dwalen’ zegt hij, tot tweemaal toe, ‘jullie dwalen vreselijk!’ Kritiseert Jezus nu mensen die moeite hebben met het geloof in een hiernamaals? Dat is te simpel, en dat probeer ik uit te leggen.

Daarvoor moeten we eerst Jezus’ eigen argumentatie begrijpen, en dat is best lastig. Hij grijpt terug op een verhaal uit het boek Exodus – één van die vijf boeken van Mozes; logisch, want anders zouden die Sadduceeën zijn argument sowieso niet accepteren. Hij herinnert ze aan een centraal verhaal in dat boek: Mozes, bij de (brandende) doornstruik, wordt door God geroepen om zijn volk te bevrijden, en bij die gelegenheid noemt God zijn eigen naam: ‘Ik ben, die ik ben’. Een naam die enerzijds verhuult – je zult het wel zien! – anderzijds grote belofte in zich draagt: ‘Ik ga met je mee’. Bij die gelegenheid noemt God zichzelf ook ‘de God van Abraham en de God van Isaak en de God van Jacob’. Maar die zijn alle drie dan al dood! Dus hoe kan God zich ‘hun God’ noemen? Dat kan alleen, zegt Jezus, als zij op een bepaalde manier nog in leven zijn. Bewijs geleverd, er is een opstanding van de doden.

Dat is een typische ‘schriftgeleerde’ uitleg. In letterlijk zin zal die ons misschien niet overtuigen. Zo werkt de taal toch niet? Ik kan het over ‘de God van mijn oma’ hebben, terwijl mijn oma al tientallen jaren niet meer leeft, en dan zeg ik daarmee iets over haar godsbeeld, haar geloof, maar niet over de hemel en dat zij daar is? – Hoewel, mijn oma, zo liefdevol en oprecht vroom, ik kan me niks anders voorstellen dan iets hemels voor haar, maar goed, dat terzijde. Maar dit soort associatieve bijbel-uitleg, die kennen we van de rabbijnen en de kerkvaders doen dat ook, maar dat is toch niet meer onze manier?

Nee. En toch is wat Jezus zegt op een dieper niveau precies de kern van het verhaal van vandaag. Met die wat sofistieke argumentatie, alsof Jezus wil zeggen ‘Als jullie denken zo slim te zijn, nou, dat kan ik ook’ komt Jezus op die prachtige *oneline* die ik jullie mee wil geven, als je al het andere zou vergeten: *Hij is geen God van doden maar van levenden* – dat is de boodschap van het verhaal vandaag. Een andere evangelist vult nog aan, maakt het nog begrijpelijker: *Want voor Hem (voor God) leven zij allen* (Lucas 20:38).

Daarom wordt Jezus zo boos: omdat zijn tegenstanders veel te makkelijk, bijna cynisch, de doden afschrijven. De gerichtheid op het aardse, dit leven hier en nu, op zich heel goed, en bijbels, die is bij hen geradicaliseerd, tot een ‘er is niet meer dan je ziet’, een cynisch ‘het is wat het is’, en als je niet uitkijkt een inhalig ‘wie doet ons wat, wij zitten goed en wat we hebben pakt niemand ons af.’

Want is het dan toeval dat uitgerekend de Sadduceeën tot de gezeten elite behoren, de hogere echelons van de priesters, en de klik rondom Herodes, de *would be* koning van die dagen? Die hadden het voor zichzelf wel goed geregeld, die hadden hun deel wel gehad. Wat kon de opstanding, Gods toekomst, hun nog brengen?

* * *

Terug naar ons. Vanmorgen probeer ik, voorbij de doodoeners te komen over de dood. Onze onmacht, onze onbeholpenheid tegenover het einde van het leven, *ons* leven, dat gebied waar we maar geen grip op krijgen. Onmacht die we verbergen achter clichés: ‘Tja, je weet het niet he?’ ‘Niemand is er ooit van teruggekomen’ en meer van die stoplappen. Het is armetierig als we als gelovigen daarbij zouden moeten blijven staan. Tegelijk moeten we ook niet naïef zijn, niet doen alsof het leven hierna een voortzetting van het aardse bestaan is op een andere plek – dat leren we óók van Jezus – en mijn hemel, ik mag ook hopen dat het niet een herhaling is, het mag wel iets beter, schoner, rechtvaardiger, en eerlijker!

Dus ik wil u niet een opgepoetst hiernamaalsgeloof opdringen, ik wil u helemaal niks opdringen, alleen maar uitnodigen. Om te vertrouwen, en om te blijven gedenken. Om de doden die wij vanmorgen noemen en alle anderen die u op het hart draagt, te blijven gedenken; *en* om te vertrouwen dat *God* hen gedenkt.

Gedenken is iets anders dan *herdenken*. Herdenken is verleden, gedenken is nu, dat heb ik voor eens en voor altijd geleerd toen mijn docent liturgie ons een plaatje van een collectebus liet zien, met opschrift ‘Gedenk de armen’. Daar moest iets in, zei hij, want als je dat niet doet, *dan* wordt het ‘*Herdenk* de armen’, dan redden ze het niet!

Wij gedenken onze doden, en we vertrouwen dat God dat ook doet. Wij laten niet in vergetelheid verdwijnen wie ons dierbaar zijn, maar houden ze voor ogen, we laten ons inspireren door wie ze waren, we houden hun gedachtenis *levend*. Als God dat ook doet, als ze voor hem leven, dan betekent dat iets. Dan zijn hun namen – dus wie ze waren – bij hem bewaard. Hoe, dat mogen we laten liggen, dat gaat ons voorstellingsvermogen te boven. Maar *dat* ze geborgen zijn, dat te weten, moge dat jullie tot troost zijn, vandaag en de dagen die komen. Amen.